

Nadzorstveni pomen laičnega obravnavanja sporov

Vsakdo je dolžan priznati dostojanstvo slehernemu človeku
(Kant)

Formalno nadzorstvo naj bi kolikor toliko obvladovalo deviantnost, ki ponekod po svetu postaja čedalje bolj moteča, pa četudi samo zaradi strahu pred njo, če že ne zaradi neposrednega ogrožanja, vendar so ljudje in oblast z njim vedno manj zadovoljni. Zato si ponekod zelo prizadevajo, da bi sam nadzorstveni sistem iz kaznovalnega bodisi spremenili, ali pa ga vsaj vzporedno gradili z obrfovitvenim. Kolikor *kaznovanje ljudi* zaradi dejanj, ki so jih storili v škodo drugih, *poglablja konflikte, vzbuja nezaupanje, ohranja sovraštvo in vzdržuje negotovost in strah*, naj bi z nekakšnimi, čedalje v večjem obsegu delujočimi »posredovalnimi« mehanizmi, toda predvsem neformalnimi in »participativnimi«, omogočali človeku nove možnosti sodelovanja tudi pri reševanju različnih medsebojnih sporov. Formalni postopek pred kazenskim pravosodjem ima predvsem namen kaznovati in rehabilitirati storilca kaznivega dejanja oz. povzročitelja zla (glede na prispevek žrtve) in znatno manj »kompenzirati« oškodovanca. Pri posredovalnih mehanizmih, ki delujejo predvsem neformalno, toda vendarle do določene stopnje institucionalizirano, pa je vedno bolj v središču pozornosti žrtev in manj storilec. Storilec manj tudi zaradi tega, ker mora sam pristajati na to, da sprejema »neformalizem« kot možnost za reševanje (toda ne samo) njegovih vprašanj in predvsem zaradi tega, ker kaznovanje (še) ni v pristojnosti teh mehanizmov in verjetno nikoli ne bo, vsaj dokler bo »prostovoljnost« ključna sestavina institucionaliziranih, toda nesformaliziranih posredovalnih mehanizmov.

Kolikor neformalni mehanizmi družbenega nadzorovanja (skoraj *docela privatizirajo konflikt med ljudmi* v njihovih skupinah (družina, soseska, sorodstvo, tovarišija itd.), je obravnavanje sporov pred posredovalnimi mehanizmi v katerikoli skupnosti sicer res nedržavno (vendar ne čisto povsod), ne bi pa mogli reči, da ni lahko tudi javno. Pri tem je pomembno, da spore rešujejo poleg v konflikt vpletenih udeležencev tudi tretje osebe s svojimi vlogami, ki nimajo moči razsojanja oz. jo imajo le, če jih za to »pooblastita« obe vpleteni stranki.

Taka ureditev pa bistveno spreminja sam koncept obravnavanja konfliktnosti. Kajti po Christie-ju¹ so pred formalnim nadzorstvom žrtve izgubile pravico, da bi se udeležile reševanja konflikta. Konflikt se v glavnem rešuje med storilcem in državo, žrtev je nekaj brezosebnega, storilec pa zadeva, medtem ko je konflikt postal lastnina pravnikov, ki si jo prilaščajo zaradi svojih vlog pri reševanju kazenske zadeve.

Če tako ekstremno gledanje na kazenskoproceno obravnavanje »zadeve« prenesemo na institucionalizirane, nedržavne posredovalne organe, vidimo, da je pri njih *postopek povsem nesformaliziran*. Žrtev ima enakopravno vlogo. Konflikt je

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Christie, s. 2-5.

ostal »v lasti« obeh v spor vpletenih udeležencev, pravnikov pa navadno sploh ne spuščajo zraven, še posebej, ker so postopki zastoj. Država sama pa s takim posredovanjem največkrat nima nič skupnega ali pa le kasneje, če ne pride do sporazumne rešitve, ali pa je poravnavanje ali pomirjanje alternativa za državno posredovanje, ker spor sodi tudi v obravnavanje formalnega nadzorstva.

Kakršnokoli reševanje, sodelovanje ter posredovanje pri urejanju razmerij med ljudmi hkrati *prispeva k njihovi socializaciji*. Ali je ta pomoč lahko tudi manipulacija ali dominacija, se tu ne sprašujemo, čeprav je gotovo treba ti možnosti vedno dopuščati. Kajti tisti, ki nekaj daje, pomaga, svetuje, ocenjuje itd., vedno tako ali drugače daje vedeti, da ima nekaj več od onega, ki pomoč potrebuje. To pa velja tudi pri konfliktih, ki nenehno nastajajo in jih nikoli ne bo zmanjkalo. Kajti »moramo se soočiti z dejstvom, da dokler bomo imeli konfliktne potrebe, ali dokler se lahko naše individualne potrebe zadovoljujejo na konfliktne načine, pravi konflikti tudi bodo«. ² Konfliktov bo torej lahko vedno več in s tem bo tudi vedno več potreb po delovanju posredovalnih mehanizmov. Tega ponekod v svetu ne puščajo vnevar. Zato ustvarjajo različne oblike posredovanja, ki koristijo predvsem prav določenim slojem, skupinam in posameznikom in so seveda namenjeni tudi obravnavanju manj »problematičnih« kriminalnih zadev z udeleženci na obeh straneh kaznivega dejanja.

Legitimnost posredovalnih organov te vrste izhaja iz norm državnih organov, iz svobodnega odločanja udeleženih strani o svojih zahtevah ter iz odločitev vpletenih v konflikt, da je prav določeni posredovalni organ zanje dovolj ustrezen. To zadnje pa je dostikrat tudi dovolj pomembno zato, da je mogoče pričakovati uspeh pri pomirjanju in poravnavanju ter zagotoviti obveznosti, ki iz njiju izhajajo.

1. Vrste konfliktov

Zgodovina človeštva nenehno dokazuje, da *življenja brez konfliktov ni*. Različni nesporazumi med ljudmi ustvarjajo stiske in težave ter bolečine in trpljenje, ki zahtevajo, da se nanje na različne načine odzivamo. Čestokrat pa je način odvisen od tega, kaj je kdo, od koga prihajajo muke, ki jih mora kdo prenašati in kako naj jih odvrča, da si še ohrani samopodobo; kajti vsak konflikt je hkrati merjenje moči, vračanje udarcev, včasih celo toliko časa, dokler nekdo ne omahne ali vsaj popusti, ko spozna, da je zlo, ki mu preti, večje od zla, ki ga sam zadaja.

Zato je nasilje, tako duševno kot telesno, gotovo vsakdanji pojav. Na to kažejo njegove najbolj vidne manifestacije, kot so npr. umori, različne telesne poškodbe, tja do drugih oblik agresivnosti, od katerih le manjše, toda najnevarnejše količine, kriminalna statistika vendarle zapisuje. Ne glede na to, kakšna je civilizacija kjerkoli po svetu, je *zgodovina človeštva* kratkomalo *zgodovina nasilja*, ki so ga ljudje navadno reševali odvisno od moči, ki so jo imeli (ali jo imajo). Nasilju so podlegali ali se združevali, da bi se sebi kolikor toliko enakim lahko upirali in branili pred močnejšimi.

Sedanja civilizacija v znatnem obsegu, zlasti s pravno urejenostjo prenekaterih področij človeškega življenja in s stopnjo posamezne kulture, poleg vsega ostalega »potiska« konfliktnost v razumnejše obravnavanje in reševanje, toda spori ostajajo in z njimi se bo človeštvo vedno srečevalo. Kolikor večja bo *različnost interesov*, več bo *konfliktnosti* in več ko bo spopadov med ljudmi, večja bo konfliktna absor-

² Glasser, s. 89.

pcija in prizadevanja, s katerimi jih bo treba reševati bodisi državno bodisi izven-državno. Predvsem pa je odvisno od tega, za kakšno vrsto konfliktov gre in kako močni so, ter ali jih ljudje sploh žele javno obravnavati, kolikor že posledice niso tako vidne, da se vanje vpleta država.

V sodobnem svetu čedalje bolj opozarjajo na spore in nerazumevanja, ki se povezujejo z *domačim nasiljem* ali nastajajo med ljudmi, ki so si čustveno in prostorsko blizu. Zlasti družina prihaja v središče pozornosti tako zaradi telesnega kot tudi duševnega slabega ravnanja, mučenja, prikrajševanja in kakršnegakoli prizadavanja bolečin in trpljenja. V središče pozornosti prihaja pretepena žena in trpinčeni otrok, ki ju začenja vedno bolj varovati država in poleg nje najrazličnejše nedržavne organizacije za pomoč in svetovanje. Praksa, kljub relativno previdni in togi pravni ureditvi varstva šibkih v družini, vendarle kaže na določeno, predvsem »izvenpravno vdiranje« v to, kolikor toliko diskretno skupnost, zlasti takrat, kadar nekdo iz nje sam želi pomoč od drugih. Ker je pri tem vse močno čustveno obarvano, so inštitucije, ki se vpletajo v kakršnokoli družinsko problematiko, previdne, kajti zasebnost država kljub konfliktnosti varuje, tudi zaradi ugleda in prestiža posamezne družine v soseski, kolikor že sama družina ni »padla« tako nizko, da ji je to vseeno. Toda če je takšna, potem se skupnost najbrž že mora z njo ukvarjati. Podobno, toda ne čisto tako, je s *sosesko in sorodniki*. Blizkost, čustvenost in posesivnost so motivacije tako za konfliktnost kot za diskretnost v teh primarnih skupinah, ki dajejo ton ne le »spopadnosti« v njih, marveč tudi načinom njihovega reševanja in poboljševanja.

Druga pomembna vrsta konfliktov so *spori pri delu*, in sicer med delavci samimi ter med njimi in predstavniki delodajalcev. Kolikor se zadnji rešujejo predvsem formalno in po dogovorjenih pravilih (celo o štrajku), so konflikti med enakimi zaradi »prostorske bližine« podobni družinskim konfliktom, čeprav v njih ni toliko čustvene posedovalnosti. Za obe obliki je značilno prisilno skupno bivanje. Vsaka situacija sicer daje možnost, da se posameznik umakne, toda v glavnem ne brez posledic, kot so npr. izločitev iz družine, menjava službe ali vsaj delovnega mesta itd. Ker pa tudi to pogosto ne poteka brez stisk in frustracij, rešitve niso vedno na dlani. To ustvarja nove konflikte ali pogloblja stare.

Posebej velja omeniti spore, ki izhajajo iz kakršnihkoli *motenj zasebnosti izven družinskega in delovnega področja*. Tako okolje že po naravi ne dopušča dosti intimnosti, ampak zaradi »skupinskosti« omogoča neprestano prozornost in obvladljivost; nadzorljivost in spregledljivost, ki so tolikšne da se jim večina ljudi že od malega sploh ne upira ali pa dosti manj kot pri drugih družbenih skupinah. In prav zato smo izven družine in delovnega mesta dosti bolj občutljivi za vdiranje v zasebnost. Od kogarkoli bi že bili ogroženi, nas vendarle varuje dosti »človeških pravic in temeljnih svoboščin«, ki se rešujejo tudi s pomočjo države oz. z njenimi pravno določenimi mehanizmi.

Na splošno bi lahko rekli, da izhaja *največ konfliktov iz skupnega življenja z drugimi, kjerkoli smo*. Vseh drugih sporov, spopadov, nesporazumov itd. je znatno manj in so predvsem epizodni, čeprav tudi konfliktnosti med tujci ne gre spregledati. Toda le-teh ne porajajo blizkost, čustvenost in posesivnost kot ključne motivacije za nerazumevanje med ljudmi.

2. Razlogi za konfliktnost

Gotovo je treba razloge za konfliktnost vedno iskati v navzkrižju, kolikor ne v spopadu interesov. Ker ljudje nismo ne telesno in ne duševno enaki in ne moremo biti taki tudi ekonomsko, kulturno, izobrazbeno itd., se razlikujemo statusno, slojevsko in kako drugače. Ker imamo še različne poglede na pojave in procese okoli sebe in tudi na načine njihovega reševanja, in ker lahko pripadamo še različnim miselnim in političnim tokovom, je podanih dovolj *razlogov za različnost in drugačnost*. Različnost in drugačnost pa ljudje vedno težko sprejemajo, še zlasti tisti, ki mislijo, da morajo druge okoli sebe zaradi moči, ki jo imajo, neprestano podrežati in pri njih dosegati vsaj določeno stopnjo poslušnosti in ubogljivosti. Če so pri tem premalo uspešni in se drugi nočejo ravnati po prav določenih pravilih ali jih kratkomalo ne upoštevajo, ustvarja to potrebo po prisilnem uresničevanju zahtev na eni strani in po upiranju na drugi. Prav iz tega razloga ni tako malo človeškega vedenja, ki ga je mogoče že zaradi poznavanja podobnih dogodkov kratkomalo napovedovati ali predvidevati. Zato lahko tudi vsak kolikor toliko ozaveščen konfliktni udeleženec pričakuje, kako bo ali naj bi reagiral njegov oponent. *Konflikti navadno niso nepričakovani*, četudi so lahko njihovi vzroki še tako pravi ali pa nerealni. Kajti tisti, ki so si blizu, navadno poznajo drug drugega »do obisti« in spopadi le redkeje nastajajo iznenada ali »kar tako«. Če pa že, potem je z osebnostmi, ki se vpletajo vanje, nekaj narobe in to je prav tako opozorilo na previdnost kot karkoli drugega, kar je morebiti še bolj pomembno zlasti takrat, kadar imamo opravka s »problematičnimi ljudmi«.

Zato nastajajo konflikti med »otroki, zakonci, starši in otroci, sosedi, etničnimi in rasnimi skupinami, delovnimi tovariši, nadrejenimi in podrejenimi, organizacijami, skupnostmi, državljanji in njihovo vlado in narodi«. ³ *Ugotavljanje razlogov za konfliktnost, oz. kriminološko izraženo ugotavljanje etiologije – pa je pomembno za reševanje sporov*. Kajti pojasnjevanje vzroka, če že ne njegovo odstranjevanje, je pomembno za pomiritev ali za poravnavo med konfliktnima udeležencema. Jasnost in pomen konflikta ustvarjata možnost za ureditev vprašanja, njegovo nadaljevanje pa ustvarja priložnost za hujše oblike, ki peljejo s svojimi neobvladljivimi posledicami tudi do uničenja posameznika, kar se v človeški družbi še vedno dogaja in se bo. In s tem se velja sprijazniti, čeprav je treba storiti vse, da bi spore čedalje bolj uravnavali v sprejemljive in nadzorljive smeri.

Brez konfliktnosti ni mogoče živeti, kajti *brezkonfliktnost bi pomenila stagnacijo ali celo propadanje*, hkrati ko je po drugi plati nemogoče dovoljevati tako konfliktnost, ki vodi do uničevanja, onesposabljanja, oškodovanja itd. Velja tudi razmišljati, katera konfliktnost je lahko progresivna in katera razdiralna oz. destruktivna, kaj so motivacije za prvo in kaj za drugo, kakšna so uporabljiva sredstva tako med udeleženci kakor izven tega obsega in katere posledice je mogoče pričakovati.

Pogosto konflikti med udeleženci, ki se oblikujejo kot dvojice – ne glede na to, koliko posameznikov in celih skupin je na eni ali drugi strani (tožitelj – toženec; oškodovanec – povzročitelj; žrtev – storilec itd.) – postajajo to, v kar jih je pripeljala posledica, morebiti tudi zaradi vplivov tretjih oseb in vpletenih, kot so: *snovalci, podpihovalci, usmerjevalci, navdihovalci, če ne kar pomagači*. Ti imajo različne, povsem nevidne vloge, ki izhajajo iz pomena za nekoga v »konfliktnem paru«, in zato največkrat ostajajo v ozadju. Njihovega prispevka se pogosto niti konfliktni

³ Moore, s. 1.

strani ne zavedata, ker je največkrat čustven, psihičen in zato prikrit, kolikor ne nenadzorljiv. Toda ustvarjajo vzdušje, ki zahteva dejavnost, katera vodi k določeni posledici, včasih tudi nepredvidljivi in izven dosega ali pričakovanja kateregakoli v »konfliktnem paru«.

Zato so *razlogi za konfliktnost* in vsa motiviranost okoli njih lahko zelo *zamotani, pravi in navidezni, dojemljivi ali nerazumljivi, obvladljivi in nenadzorljivi*. Toda takšne, kakršni so, jih je treba obravnavati in se z njihovo močjo spuščati v vzročnost konfliktnosti ob sodelovanju sprtih strani, ki vsaka zase dojemata svoj problem tako, kot ga predvsem čustveno razumeta, kar je seveda ključno za razumevanje spora.

Pri tem pa je pri *nedržavnih mehanizmi*h za posredovanje treba upoštevati pomen konflikta za vsakega udeleženca – in ne stališč izven njih. Kajti izvensodno in *nedržavno obravnavanje konfliktov* se navadno loteva neznatnejšega oškodovanja, vandalizma, motenj v soseščini, manjšega nasilja, groženj, napadov in tatvin, družinskih prepиров in sploh predvsem tistih zahtevkov, s katerimi stranke same razpolagajo. Vse drugo si še vedno pridržuje država in rešuje s svojimi mehanizmi in proceduralno.

3. *Možnosti nedržavnega uravnavanja konfliktnosti*

Urejevanje konfliktnih razmerij med ljudmi brez državnega vmešavanja je že od nekdaj nekakšna podaljšana oblika samopomoči, ki ima gotovo svoje zametke daleč nazaj v človeški zgodovini, ko si je moral najprej vsakdo sam s svojimi bližnjimi pomagati, kakor je vedel in znal, in šele nato so mu morebiti pomagali tudi drugi. Z razvojem medsebojnih odnosov pa je nujno moralo priti tudi do tega, da so si *ljudje organizirali določene možnosti posredovanja in se tako poskušali izogniti najhujšemu*, ki se je izražalo tako, da so se ljudje med seboj odstranjevali tako zaradi sovraštva kot iz strahu, da ga z istim naklepom ne bo prehitel nasprotnik. Tako je bilo ves čas, dokler ni kdo drug močnejši, zlasti pa še kasneje država, prevzel razsojanje, pa tudi pomirjanje in poravnavanje v svoje roke. Toda različne oblike medsebojnega posredovanja so ves čas ostale še poleg države in posebej določenih mehanizmov kot posebna priložnost, s katero so ljudje svoje interese reševali sami, bodisi tako, da so se sporazumevali, bodisi da jim je pri tem pomagal tudi kdo drug, ali pa da so kar tretjemu prepustili odločitev, če se jim je zdelo primerno zaupati reševanje spora neki nepristranski, zlasti avtoritativni osebi. Ostanke te preteklosti so še danes vidni in so sredstvo ne le za kontrolizacijo, marveč tudi za določeno urejevanje konfliktnosti med ljudmi.

Pri tem je ves čas zelo zaželeno, zlasti če gre za posredovanje (to pomeni takšno delovanje, ki je kot nekakšno nevtralnno vstopanje v razmerje drugih – bodisi posameznikov bodisi skupin), da pomaga pri urejanju prav določenih problemov. Kajti *neformalno posredovanje lahko nevtralizira konflikte* na različne načine: z razgovorom, posredovanjem, predlaganjem rešitev v raznih oblikah, ne nazadnje tudi s prevzemanjem kakih obveznosti, če se v konflikt vpleteni strani s tem strinjata. Neposrednost in predvsem neproceduralnost ter neformalizem omogočajo tudi dosti *več zasebnosti in čustvenosti*, kar ni brez vpliva na dojetje stisk in težav konfliktne dvojice. Za njima navadno tudi ne stoji plačani svetovalec in kakšen »vodnik«, ki ima šestokrat tudi svoje interese. Ta možnost neposrednega izražanja interesov pred neformalnimi mehanizmi, ki največkrat sprti strani tudi poznajo, jih razumejo in hkrati opravljajo določeno socialnopedagoško vlogo, je

nedvomno marsikomu dobrodošla možnost za katarzo, ker druge priložnosti zanjo morebiti sploh nima, ali pa se mu vsakdo vendarle ne zdi primeren zanjo. Kajti vsakdo ima o sebi navadno, če že ne visokega mnenja, pa vendarle boljše, kot ga imajo drugi o njem. Obdržanje samopodobe, če že ne podobe drugih o sebi pa je lahko razlog za konfliktnost ali pa vsaj možnost za nepomirljivost oziroma vztrajanje pri zahtevah. *Pomirjanje in poravnavanje kot posredovanje in hkrati nadzovanje pa omogoča, da udeleženci drug drugemu popuščajo*, četudi s pomočjo tretjega, vendar, in če je le mogoče, kolikor toliko skladno in nikoli ne preveč hitro samo pri eni strani. Zniževanje ravni interesov torej največkrat zahteva dosti več smisla za dojetanje drugega, razumevanje in občutke za človečnost, kot pa je potreba po pravičnosti in zakonitosti. Zato je uspeh posredovanja mogoče pričakovati, predvsem:

– če sprti strani menita, da je neformalno posredovanje zanju primernejše kot obravnavanje njune zadeve pred (državnim) sodiščem;

– če sta oba v »konfliktnem paru« prepričana, da je tudi posredovalni mehanizem (kakršenkoli bi že bil) zanju in za njuno okolje dovolj ugleden;

– če oba kolikor toliko v podobnem obsegu mislita, da bosta drug pred drugim in pred »posredovalcem« lahko v celoti »razgrnila« svoj problem, vključno z interesi in pričakovanji, ki se vežejo nanj;

– če sta oba vnaprej prepričana, da mehanizem, ki mu »izročata« svoj spor, ne bo delil »pravice«, vsiljeval rešitve, prisiljeval, zlasti pa ne poniževal ali podrejal.

Ker nekateri tovrstni in podobni mehanizmi po svetu opravljajo tudi naloge, ki so pomembne za odločitev v kaki drugi nameri kasneje, in ureditev ali neureditev »vprašanja« vpliva na nadaljnji potek postopka vsaj za enega od udeležencev (če gre npr. za kaznivo dejanje), sta seveda »prostovoljnost« in »interes« vprašljiva in »konflikt kot lastnina« obeh udeležencev zelo dvomljiva. Vendar je ne glede na to tudi tu dana možnost nedržavnega urejevanja vprašanja, česar ne gre zanemarjati, še posebno zato, ker si nasploh *vsak konfliktni udeleženec lahko vedno premisli in zaupa svojo »konfliktno lastnino« v presojanje državi*, če misli, da bi bilo zanj tako bolj prav (razen v primerih, ko je sklenjen dogovor pravnoformalno izvršljiv).

Tovrstno posredovanje neformalnih mehanizmov na splošno omogoča konfliktnima udeležencema, da ob morebitnem neuspelem posredovanju vendarle ne izgubita možnosti, da se »udeležita lastne zadeve«.⁴

4. »Pravosodje« soseske in (lokalne) skupnosti

V svetu in tudi pri nas dokler so in kje so delovali poravnalni sveti kot za naše razmere še najznačilnejši predstavniki neformalnega, toda institucionaliziranega posredovanja, se najbolj ukvarjajo z *mehanizmi, ki delujejo v lokalni skupnosti*. Ker nam gre za prav določen namen, se ne bi spuščali v razmišljanja, kaj »skupnost« sploh je in kaj ni, še zlasti, če je lokalna, ker je o tem zelo veliko stališč in vsakdo uporablja navadno tisto, ki mu koristi iz prav določenega razloga. Zato se zdi predvsem pomembno poudariti družbeno okolje, kjer kdo prebiva in prihaja v razmerja z drugimi in s tem v najrazličnejše odnose, tudi konfliktna. Na tem območju, ki je sicer omejeno, so prenekateri oblike skupnega življenja ponavadi organizirane; določena so vedenjska pravila, tako da vsakdo vsaj do neke stopnje ve, kaj je prav in kaj ni in kaj se od njega v tej skupnosti tudi glede vedenja in

⁴ Christie, s. 7.

obnašanja pričakuje. Zato ta skoraj ni neprizadeta in tudi vsaka lokalna skupnost ima kakšne možnosti, če že ne državnega, pa vsaj *vrsto oblik neformalnega prisiljevanja*. V to sodi, če smemo reči, tudi »pravosodje soseske«, ki temelji predvsem na neformalni pravičnosti, to je na smislu ljudi za to, kaj je zanje prav in kaj ni. In kakorkoli je to lahko bodisi oporečno bodisi različno in zato neenotno, se ljudje vedno ravnamo po nekih navadah, tradicijah, običajih in drugih nepisanih vedenjskih pravilih, ki nas poleg obstoječe državne normative »prisiljujejo« *k prav določenim vedenjskim oblikam*, ki so že, če ne drugače, penalizirane z nesprijemanjem in zavračanjem ter javnim zaznamovanjem.

Ker pa se danes v svetu močno trudijo, da bi vitalizirali sosesčino ali pa vsaj revitalizirali skupnosti, se mehanizmi za najrazličnejše oblike urejevanja načetih, slabih in sploh konfliktnih razmerij med ljudmi, kažejo kot pomemben dejavnik prav za to. Še posebej ker spoznavajo, da imamo premalo sosesčine, preveč najrazličnejših žrtev, preveč profesionalcev in premalo države, ki bi bila sposobna pomagati ljudem takrat, kadar je le-ti potrebujejo. Zato sta soseska in skupnost čarobni besedi, kot je rekel S. Cohen, ki obetata znatno več, kot pa zmoreta. Toda pričakovanja so tu in tudi prizadevanj ne manjka, da bi ju usposobili za vloge, ki so jima namenjene. Hvalevredno je tudi, da vse to podpira in preverja znanstvenoraziskovalno delo.

S tem v zvezi se tudi mehanizmi za najrazličnejše posredovanje v konfliktnih razmerjih v skupnosti kažejo kot *dejavnik njene revitalizacije* in ji vračajo tiste temeljne vloge, ki naj bi jih imela med ljudmi že od nekdaj. Danes seveda na toliko višji ravni in še posebej tudi zato, da bi se ljudje čedalje bolj *omejevali ali zavarovali pred vmešavanjem države* v njihovo skupno ali celo *zasebno življenje*, vsaj na tistih področjih, kjer to žele, ali ogrožanje njihovega bivanja ne prekoračuje dopustnih ravni.

Vse to pa ne teče spontano in brez pomoči strokovnjakov, med katerimi *omejnajo tako socialno delo kot policijo*. Socialni delavci naj bi bili »olje v mašineriji«, ⁵ policija pa »mediator« v prenekaterih konfliktih med ljudmi, kar ustvarja položaje, v katerih je zaradi njenega vplivanja manj dela na višji ravni – za pravosodne organe kadarkoli kasneje. Oboje pa vpliva na boljše občutke varnosti v soseski in skupnosti. In kolikor gre pri socialnem delu in policiji, če smemo reči, na tem področju za nesformalizirano formalno posredovanje, je v lokalni skupnosti danes (pri tem so mišljene kakršnekoli možnosti po svetu) vrsta najrazličnejših nedržavnih ali takih državnih teles, ki nudijo pomoč ljudem, zmanjšujejo število zadev, ki bi jih sicer reševali državni mehanizmi in pospešujejo ter razvijajo udeležbo ljudi v najrazličnejših organih, ki tako ali drugače *pomenijo neko raven nadzorstvene dejavnosti*. Hkrati pa tudi zavračajo pretresanja raznih zadev in so nadomestne oblike za sodno posredovanje ter s tem v zvezi državno vmešavanje.

Pri tem ne gre le za obravnavanje razmerij storilec – žrtev, poravnavanje sprtih zakoncev, pomirjanje sovražnih sosedov, vplivanje na javni red in mir, brezskrbnost otrok, marveč tudi za varstvo potrošnikom in sploh nekakšno »pravičnost« v soseski. Za te vloge so primerni ljudje, ki:

- jim najrazličnejše posredovalne vloge niso v breme;
- so za posamezne dejavnosti motivirani in so prepričani v koristnost in smotrnost dela za skupnost in sosesko, ki ga opravljajo;
- poznajo širši krog ljudi in probleme, ki jih tarejo, in

⁵ Christie, s. 12.

– na splošno zavračajo represivnost kot ključno sredstvo za urejevanje razmerij med ljudmi.

Seveda glede na dejanske potrebe po posredovanju tudi usposabljaajo posameznike, ki naj bi te naloge opravljali. Toda s tem se širijo kontrola nad ljudmi in vzdržuje njihova »prozornost«, hkrati ko se morebiti omejuje dezalienacija in zmanjšujejo travme sprtih in razočaranih.

5. Kriminalnopolitični pomen

Obravnavanje resda manj pomembnih medčloveških razmerij in kaznivih dejanj z neznatnejšo družbeno nevarnostjo, ali tistih pojavov, v katerih z zahtevki prizadeti sami razpolagajo, ima gotovo svoj kriminalnopolitični pomen. Ne le v tem, da se z njimi lahko *znatno razbremenjuje državno sodstvo* in sploh mehanizmi formalnega nadzorstva, kar ni brez povezave s prenekaterimi drugimi procesi, marveč s tako naravnostjo tudi država s svojo oblastjo spreminja svojo podobo pred očmi javnosti, zlasti pa pred tistimi, ki so objekt njene pozornosti.

S postopki pred nedržavnimi organi za pomirjanje, poravnavanje in sploh uravnavanje razmerij med ljudmi je pričakovati, da bodo »zadeve« hitreje urejene tudi ob sodelovanju prizadetih, kajti tu ni dokazovanja, ki včasih podaljšuje poravnavanje. Mehanizmi sami že po svoji naravi in namenu *niso zastraševalni in ne prisilni*. Kajti ljudje se sami odločajo zanje. Nihče jih ne pripravlja, niti predpisuje, da morajo svoje težave razgrinjati prav pred njimi. *Prizadajanje bolečin, ključno za državno justico*, ki seveda mora ravnati po pravu, je tolikšno, kolikor hoče ali želi prenesti tisti, ki se po svoji volji pusti obravnavati na tak način. Če mu pri tem »grozi« državno obravnavanje, ker je to pred posredovalnimi organi morebiti le nekakšen predhodni postopek, pomemben za odločitev kako naprej, se je prizadetemu gotovo lažje odločiti za manjše zlo, kar je prav tako določena prednost pred tistim, ko se mu je treba podrežati sili, grožnji in kazni. *Posredovanje pa hkrati* v mnogih primerih ne le rešuje konflikt, marveč tudi *pomaga, svetuje, ozavešča, bodri, popravlja stanje, vzpostavlja nove odnose* in je še marsikaj drugega, ne nazadnje tudi zdravstveno, socialnovarstveno, moralno ali kakšno drugo vpletanje v življenje tistih, ki to potrebujejo, pa se sami ne znajdejo.

Pravočasno posredovanje pri skaljenih, napetih, neurejenih, čustveno vznemirljivih in podobnih razmerjih z neznatnejšimi nevarnostmi, marsikdaj tudi odstranjuje razloge, ki napeljujejo k hujšim oblikam agresije, nasilnosti in obračunavanja med ljudmi, če pomislimo na skrajnosti, kot so npr. umori, največkrat prav med najbližjimi. Zato *kriminalnopreprečevalni pomen mehanizmov za posredovanje v konfliktih ni majhen*, slabo je le, da se rezultati ne dajo meriti, kot jih ni mogoče meriti pri katerihkoli preprečevalnih dejavnostih.

Kolikor gre za obravnavanje »kriminalnih zadev«, so tovrstni, sicer laični postopki tudi *možnost, da se storilec zbliža z žrtvijo in žrtev razume storilčevo dejanje*. Na koncu oba, seveda ob prispevku »mediatorja« ali »konciliatorja«, zlasti, če na to pristajata neobvezno, morebiti vendarle razumeta drug drugega, čeprav vsak s svojega stališča. Pri tem naj bi zlasti storilec sprejel svoj delež odgovornosti, čeravno tudi žrtev, predvsem pri osebnih (personaliziranih) konfliktih največkrat ni čisto brez krivde, saj je viktimologija prišla tudi do spoznanj o »krivih žrtvah« in »nedolžnih storilcih«. Poravnavanje, pomirjanje, pogovarjanje, pogajanje itd. kot možnosti posredovanja pa lahko obema pomagajo, da sprejmeta drug drugega s svojimi deleži v konfliktu dosti drugače, kot če bi se

delila pravica pred pravosodjem. Kajti državno pravosodje obravnava tovrstno problematiko nekako »serijsko« in kot po tekočem traku, medtem ko se posredovalni mehanizmi, ki se sklicujejo ad hoc, z njimi lastno prizadevnostjo verjetno dosti bolj odgovorno lotevajo posredovanja, pri čemer večinoma tudi poznajo lokalne razmere in zato *obravnavajo predvsem ljudi in ne rešujejo le zadev*.

Ker so postopki neformalni in načeloma niso vezani na obličnosti, in ker se posredovanje opravlja v smislu »common sense«, čeprav ne brez znanja, so lahko *hitri, preprosti, neritualizirani in predvsem zastojni*. Toda prav to je tudi njihova slaba stran, kajti prenekateri štejejo te mehanizme posredovanja za »justico drugega razreda ali sodstvo za revne ljudi«.⁶

Podobno kot pri formalnem obravnavanju je lahko tudi posledica teh postopkov stereotipiziranje in stigmatiziranje oz. zaznamovanje obravnavancev, čeprav teh značilnosti res ne podeljujejo državni pravosodni organi. Toda stigma nikoli ni odvisna samo od uradnega postopka zoper deviante. *Stigma deluje kot posledica nadzorstvenega delovanja, kjerkoli že, od nekdanj v človeški zgodovini*, ne glede na mehanizme, ki jo povzročajo. Važna je moč skupin ali posameznikov, da to sploh lahko delajo. Zato njenih negativnih posledic, izhajajočih že pri virih, nikoli ni mogoče preprečevati, kaj šele odstranjevati. Stigma, od kogarkoli in kadarkoli, pomeni tudi javno kaznovanje in zavračanje. Tako ali drugače je odvisna od morale in presoje, ki iz nje izhaja.

Kolikor je potemtakem posredovanje pred tovrstnimi nedržavnimi mehanizmi *alternativa za kaj drugega*, kolikor uspeva spravljeni ljudi med seboj, izboljševati njihova razmerja, uravnnavati interese, zniževati ravni zahtev, zblíževati načeta čustvena razmerja in s tem odstranjevati in blažiti razloge, zaradi katerih bi prišlo do znatno hujših posledic od tistih, ki so bile dotlej itd., imajo ti mehanizmi gotovo pomemben kriminalnopolitični in preprečevalni smisel in prav zato jih vključujejo tudi v lokalnopreprečevalne programe.

6. Razširjanje nadzorstvenega omrežja

Skorajda ne poznamo nobenih dobrih stvari, ki ne bi imele tudi svojo slabo stran.

Tudi če ta ni odvisna od zahtev samih, pa so pogledi na nekaj lahko povsem različni, kolikor sama kritičnost do nečesa ne prinaša dodatnih pogledov, zaradi katerih že morebiti zmanjšuje vrednost ocenjevanega. Zato velja *posredovalne mehanizme vrednotiti še posebej tudi z nadzorstvenih izhodišč*.

Vsako nadzorstvo v družbi – na splošno, v posameznih skupinah pa še posebej, ne glede na to, kakšne te skupine so in za kaj so ter koliko ljudi je v njih, pri delu, ob uresničevanju nekih stalnih ali ad hoc določenih ciljev in sploh za kakršnokoli dejavnost – ima vlogo, da opazuje in ocenjuje, ali ljudje delujejo tako, da je njihovo vedenje skladno z njihovim prizadevanjem. Vedno in že od nekdanj imajo nekateri moč, da ustvarjajo norme in določajo, katero vedenje je koristno ali nekoristno, pričakovano ali nepričakovano oz. še sprejemljivo ali moteče in deviantno. V ta namen so skozi *zgodovino nenehno nastajali mehanizmi*, v katerih je bilo nadzorstvo – od odkrivanja, pregona, sojenja in poboljševanja – tudi specializirano in čedalje bolj profesionalizirano. Hkrati ko ves čas delujejo neformalizirane ali napol formalizirane nadzorstvene dejavnosti kot dodatni ali docela integri-

⁶ Jean-Pierre Bonafe – Schmitt, v *Mediation and Criminal Justice*, s. 179.

rani mehanizmi nekih drugih, dosti bolj ključnih vlog. Toda tako organizirani ali delujoči dobivajo svoj pomen predvsem izven države in včasih docela zasebno, marsikdaj delujejo celo po pooblastilu ali dovoljenju organizacij zunaj sebe, kolikor jih seveda ne ustanavljajo ljudje sami, zaradi svojih interesov in s posameznimi tovrstnimi vlogami opravljajo neke dejavnosti na raznih področjih, ki dobivajo čedalje večji nadzorstveni pomen.

Te nadzorstvene vloge pa ljudje marsikdaj ne *opravljajo docela osebno, čisto zase, ali za kakšno svojo skupino*, kot je npr. družina, marveč delujejo dosti bolj na splošno, zaradi nekih motivacij, ki morebiti izhajajo tudi iz kake politike, ideologije, religije, ali pa so tudi sestavina običaja, morale in navade. Tako opravljajo ti mehanizmi prenekatero zadevo, ki so *pomembne za obstoj neke skupnosti*, čeprav morebiti na dokaj omejenem območju. Ker taki mehanizmi niso ne državni in ne zasebni, ampak nekje med neformalnim in formalnim nadzorstvom, na svoj način razširjajo možnost »gledanja skozi ljudi« oz. predstavljajo omrežje, ki služi ne le nadzorovanju, ampak tudi obvladuje ljudi, predvsem v soseski in lokalni skupnosti.

V tem pogledu torej širijo »nadzorljivost« tudi s tem, da posredujejo med ljudmi, čeprav z njihovim pristankom. *Prostovoljna »prozornost« je torej tisto ključno, kar izhaja iz tovrstne »kontrolizacije« v soseski in skupnosti, ki »prikrito«, če ne »zavratno« gledata skozi ljudi, nadzorujejo pa ljudi v bližini, ki niso svoji ampak le prebivalci ali sodelavci po sili razmer, iz istega socialnega okolja. S tem pa se razširja nadzorstvena mreža in »kontrola« pronica kapilarno (po Foucaultu) v prostor, ki ga država ne zmore, noče ali ne sme obvladovati. To nadzorstvo, ki se podržavlja šele potem, če konfliktna udeleženca, ki se nista pomirila ali poravnala, to želita, oz. če je alternativa nečemu ter kasneje represivni proces, je torej takšne narave, da lebdi med državnostjo in zasebnostjo in postaja nekakšen mandatar s svojim samourejevalnim instrumentarijem. Značilno zanj je, da je vendarle institucionalizirano, da pa deluje docela neformalno, da ni profesionalizirano. Čeprav ne izključuje strokovnosti, deluje po prosti presoji, včasih tudi kot pomoč in sveto vanje, pri čemer pa je spet pomembno čim več vedeti, že zaradi učinkovitosti.*

V teh mehanizmih ponavadi delujejo *prostovoljci*, ki po svojih močeh in sposobnostih pomagajo konfliktnima udeležencema in so nekakšno nadomestilo za nekaj, kar dela tudi država. Ponekod lahko tudi sami posredujejo (pri nas poravnalni sveti), čeprav so vendarle največkrat odvisni od pobud v spore vpletenih ljudi. Pogosto so njihovi »rezultati« ali obvezujoči, kolikor ne alternative za nekaj, kar bi (ali bo) popravila država, če »postopek« ne bi prinesel pričakovanih izidov.

Kolikor država nasilno vdira v zasebnost ljudi, je tem mehanizmom delovanja dostopno le tisto, na kar pristajajo udeleženci spora, in še to le toliko, kolikor sami dopuščajo, čeprav je etiologija konflikta za ustrezno reševanje vedno zelo pomembna.

Na splošno pa je z njihovim obstojem in delovanjem vendarle *»nadzorstvo« nad ljudmi razširjeno in poglobljeno, povečano, celo specializirano* za posamezna vprašanja ali za prav določene ravni konfliktnosti. Zato po svetu ne govorijo zaman o pojavu »netwidening«. Kakorkoli je to lahko v korist ljudem, pa po drugi strani nikoli ni tako indiferentno, da ne bi moglo predstavljati povečane človeške prosojnosti in družbene (če ne le lokalne) obvladljivosti.

Ljudje se lahko izogibajo tovrstnim kontrolizmom že s tem, da jim ne zaupajo svojih težav. Toda včasih jih že sama ureditev, kolikor ne same razmere, silijo v to, da obravnavajo svoje stiske pred njimi. Koliko je pri tem načeta njihova svoboda, ki je lahko hkrati spoznavanje nujnosti, je seveda drugo vprašanje. Lahko pa se

s takim postopkom *izognejo še neprijetnejšim posledicam in tudi to ni brez pomena*. Verjetno pa imajo oškodovanci, žrtve, tožniki in tisti s podobnimi vlogami določeno prednost pred svojimi oponenti, če ne drugače vsaj moralno, še posebej, če se zavedajo, da pravičnosti in zakonitosti ne gre iskati samo pri državnih mehanizmih.

7. Dejuridizacija

Za tole razmišljanje ni toliko pomembno, ali politični razlogi, kakorkoli povezani z družbenimi spremembami in razvojem razmerij med ljudmi, ali samo *pravna racionalizacija* ustvarjajo razloge za opravljanje prenekaterih družbeno manj pomembnih zadev v (lokalni) skupnosti in sploh tam, kjer ljudje živijo. Morda tudi *porazdeljevanje moči*, in to predvsem med državo in ljudmi, (čisto neinstitucionalizirano) omogoča, da prenekatera vprašanja urejajo ljudje sami med seboj in se preteklost znova, morda le na višji ravni, vrača v sedanji čas, ko je spet mogoče kolikor toliko zanesljivo uravnati vedenje, vsaj na obrobnih področjih. Zanesljivo pa je to, kar obravnavajo mehanizmi za *institucionalizirano nedržavno posredovanje*, vendarle podrejeno v taki ali drugačni obliki državni kontroli, seveda če konfliktna udeleženca sprožita tako »preverjanje«, ali če je sam mehanizem »posredovanje« tako prirejen, da je »stopnja« nečesa, kar lahko šele sledi. Čeprav bi taki ureditvi lahko očitali, da je »podaljšanje« *državnega nadzorstva*, pa je to lahko samo deloma res, kajti veliko reči konfliktna udeleženca uredita že na tej ravni. Ta raven pa je docela dejuridizirana, izvendržavna, neformalizirana, neodvisna od pravnega ritualiziranega presojanja, pomeni docela drugačno ureditev, seveda primerno tistim, ki jo hočejo imeti.

Tako dejuridizirano delovanje mehanizmov za posredovanje v sporih lahko obravnava *določene že kriminalizirane in penalizirane pojave*, hkrati ko se po volji strank spušča tudi v tako problematiko, ki se je legitimni državni organi v smislu urejanja sploh ne lotevajo, ker zanjo marsikdaj niso pristojni. Prenekateri pojavi med ljudmi, ki izhajajo iz njihovih neurejenih, bolečih, motečih, vznemirljivih in kakorkoli nesprejemljivih položajev, sploh ne privlačuje državne pozornosti in zato pomenijo »*zasebna področja*«, v katera se država le redkokdaj vtika (morebiti če je poskus, ki se kdaj kasneje pokaže, da je pripeljal do česa in služi za povezovanje z dogodkom, ali če je kakšno delovanje kot poskus morebiti kaznivo že samo po sebi).

Zato gre pri tem ločevati dvoje obsežnih področij:

– kriminalizirane, toda manj pomembne pojave, ki jih državna oblast dovoljuje reševati, obravnavati in sploh urejati tudi z nedržavnimi ali vsaj poldržavnimi mehanizmi, in

– vse tisto, kar ljudje sami v konfliktu z drugimi prinašajo pred mehanizme nedržavnega ali poldržavnega posredovanja, ker mislijo, da je reševanje pred temi organi najbolj primerno, in, kot je znano, povsod po svetu tudi najceneje, če ne sploh brezplačno oz. vezano vsaj na prostovoljno sprejete obveznosti.

Četudi so ponekod postopki in izidi tovrstnega posredovanja alternativa za inkarceracijo, in čeravno omogočajo žrtvam doseči nadomestilo, povračilo, poravnavo, pomiritev, soglasje o čem in podobno, so mehanizmi, pred katerimi se to dosega, predvsem »*izvensodna mašinerija*«, ki nima dosti zveze z državo (ponekod pa vendarle). In kar za njihovo razumevanje ni tako nepomembno, je to, da se sploh ne opirajo na strokovnjake, čeprav je hkrati usposabljanje posredovalcev še

kako nujno in zaželeno. Zato se dejuridizacija ne kaže samo v deformalizaciji, marveč tudi v deprofesionalizaciji.

Za mehanizme državnega oz. formalnega nadzorstva je značilno, da je vse, kar delajo, v glavnem zaradi kaznovanja. Kaznovanje je smisel tega nadzorstva, le redkeje ima tudi druge namene. Za organizme izvendržavnega posredovanja pa to ne velja. Pri njih prihaja do morebitnega *plačila škode, darovalnega prispevka, opravičila ali sprejetja kake obveznosti*, toda to ne izhaja toliko iz prisile kolikor iz prepričanja, morebitnega »kesanja« kršitelja, dojemanja krivde itd. Čeprav se seveda kakšne dominacije ali manipulacije s kom ali s čim ne da docela odmisлити. To je gotovo odvisno od posredovalcev (mediatorja, conciliatorja, komisije, predsednika itd.). In prav v tem gre videti *obnovitveni pomen teh mehanizmov v primerjavi s kaznovanim in povračilnim* kot je državno sodstvo oz. formalno nadzorstvo sploh.

Da pa je s tem odpravljen tudi »zadajanje in porazdeljevanje bolečin«, ne moremo trditi. Kajti vedno tako ali drugače »trpita« oba udeleženca, eden prej drugi kasneje. Ključni pomen posredovalnih mehanizmov gotovo ni izničiti trpljenja in stiske, ker to ni mogoče, saj gre predvsem za subjektivne občutke in čustva, mogoče pa jih je vsaj omiliti in pomagati udeležencem razumeti muke drugega. Tega pa kazensko pravosodje ne utegne početi, ne zaradi tega, ker ne bi znalo, marveč ker to sploh ni njegov namen že od začetka njegovega zgodovinskega obstoja. In prav s to *problematiko porazdeljevanja in dojemanje bolečin in trpljenja* se tudi posredovalni mehanizmi najbolj samolegitimirajo in potrjujejo v svoji neideologizirani in dejuridizirani moči. Ta izhaja iz narave reševanja konfliktov z obeh strani in ne iz vsiljevanja nečesa od nekoga izven njiju in predvsem ne nad njima. Zato velja seveda z obema stranema ustrezno ravnati, ju razumeti oz. dojeti ter jima z ozaveščanjem predvsem pomagati.

8. Prihodnost (tovrstnih) neformalizmov

Te neformalizme ponekod vključujejo v življenje lokalne skupnosti, tudi zato, da bi se uspešneje borili z naraščajočim kriminalom. Zato jim velja napovedati, da imajo prihodnost predvsem iz tega izhodišča. Kajti tam, kjer se ne zanimajo za kriminalnopreventivno dejavnost, tam navadno tudi ni družbenopolitične motiviranosti za izvendržavne posredovalne mehanizme. Na to nas opozarja praksa iz polpreteklega obdobja, ko so bili zlasti poravnalni sveti dokaj juridizirana in pravnoformalno priznana inštitucija v okviru samoupravnih sodišč. Ker je bila tako poudarjena ta plat problematike, niso mogli »tekmovati« v koristnosti in družbeni utemeljenosti z rednimi sodišči in jih zato tudi ne razbremenjevati. Po začetni obetavnosti so polagoma zamirali in le redki posamezniki se še obračajo nanje. Zato bi se ob tem veljalo zamisliti.

Drugod, kjer nenehno ustanavljajo neke nedržavne ali vsaj paradržavne mehanizme za različne oblike posredovanja, urejanja, uravnavanja, pomirjanja, dogovarjanja itd., vzbuja praksa vtis, da jih ni dovolj samo sprožiti (kar je še najlažje), marveč *jih je treba vzdrževati in dati prav določeno vsebino*. To vsebino pa iščejo v potrebah (lokalne) skupnosti in v različnih oblikah združevanja ali vsaj bivanja, in to kjerkoli. Zato sploh ni čudno, če še v zaporih ustanavljajo mehanizme za pomirjanje med obsojenci ter med njimi in osebjem. Zato te mehanizme spet velja predvidevati:

– povsod tam, kjer bo državna oblast razdržavljala svoje vloge in izven nje

obstoječim organizacijam dopuščala prevzemati posamezna opravila, ki naj bi jih izvrševali na drugačen način in z drugimi sredstvi, in to v vsebinskem, organizacijskem in funkcionalnem smislu,

– na tistih področjih, kjer se država s svojo pravno urejenostjo sploh noče ali nima posebnega interesa vpletati v razmerja med ljudmi, kjer spore lahko rešujejo sami glede na stopnjo kulture in civilizacije, in ne glede na to, ali gre za spolne, nacionalne, rasne, verske in druge konflikte in seveda, če le ne prekoračujejo določene ravni strpnosti, in

– kot nekakšno predstopnjo državnega vpletanja, ki pa pomeni določen preizkus, od katerega je odvisna odločitev države, da prevzame ali ne posamezni konflikt v svojo pristojnost in poseže vanj z »močjo«, ki jo ima (npr. tako imenovani pre-court diversion za mladoletnike).

Na splošno bi lahko veljalo izhodišče, da bi država oz. predvsem njeno formalno nadzorstvo (pravosodje, zlasti kazensko) lahko *prepuščalo v reševanje tovrstnim »informalizmom«* tista vprašanja, ki niso toliko pomembna za docela uniformno varstvo družbenih vrednot, ki jih lahko prepušča različnostim in diskrecionarni presoji ljudi v posamezni skupnosti. Formalno nadzorstvo naj bi zlasti opuščalo maščevanje in kaznovanje, bojkot in stigma, prezir in zavračanje v zasebnih »zadevah«, v katerih se oškodovanci sami odločajo, da bodo konflikt začeli urejati z nedržavnimi mehanizmi posredovanja.

Na sploh naj bi bilo *porazdeljevanje in dojemanje bolečin v čedalje večjem obsegu v rokah predvsem tistih, ki jih to neposredno zadeva*, ne nazadnje tudi, če gre za postopke pred državnimi organi. Danes, ob koncu 20. stoletja pa država hoče obdržati ali imeti skoraj vse, čeprav marsikaj že izpušča iz svojih rok. »Pravna država« je pojem, ki ga lahko nekateri razumejo kot nekakšno juridizacijo razmerij med ljudmi in poseganje oblasti v človeško življenje na podlagi norm, kar je lahko katastrofa za svobodo in pravo nasprotje »civilni družbi«. Le-to pa si lahko predstavljamo tudi tako, da je odločanje o medsebojnih konfliktih čedalje bolj v rokah ljudi samih, še posebno takrat, kadar gre za *njihovo zasebnost, diskretnost in podobno*. To pa seveda pomeni več samostojnosti ne le za posameznika, marveč tudi za njegove institucionalizirane nedržavne mehanizme.

Ali bi to lahko bilo nekakšno povečanje družbenega nadzorovanja ali anarhizem, brezciljni reformizem, kompenzativna, restorativna ali kakšna druga pravičnost, odklon od kazenskega k civilnemu pravnemu sistemu, privatizacija konfliktov in še kaj, je težko napovedovati. Toda danes po svetu nasploh težijo k raznim »institucionaliziranim neformalizmom«, in tega v čedalje bolj »civiliziranem« življenju ne bo mogoče ustaviti, saj je država s svojimi organi čedalje manj sposobna opravljati svoje vloge za tiste, ki prihajajo prednjo – in zakaj ne bi veliko reči, ki jih zadevajo, opravljali ljudje sami, če to hočejo in zmorejo. Naj se ljudje sami prepričajo, kaj vse lahko prenesejo, kajti država *še vedno lahko posega v njihova razmerja*, če bi se pokazalo, da posamezniki v svojih skupinah potrebujejo grožnjo, zastraševanje in prisilo in za potešitev svojih interesov morebiti tudi avtoriteto, oblast in moč in z njimi seveda kaznovanje in zaznamovanje namesto preprečevanja, prepričevanja in ozaveščanja.

Sklep

Z vzdrževanjem, ustanavljanjem in razvijanjem različnih mehanizmov za nedržavno in kolikor toliko institucionalizarno posredovanje, vplivanje in predvsem

spreminjanje ljudi, zlasti s hkratnim urejevanjem njihovih skaljenih ali docela porušenih razmerij, gre gotovo za *delovanje, ki ni brez nadzorstvenih sestavin*. Kakorkoli bi gledali nanje s še tako humanega gledišča, se nam v marsičem vendarle kažejo tudi s svojim kontrolnim obrazom. In če so, in kolikor so takšni, potem tudi uresničujejo določene splošne oz. družbene cilje, in ne le docela zasebnih, ki koristijo enemu ali drugemu, kolikor ne obema konfliktnima udeležencema.

Če torej nanje gledamo z nadzorstvenih izhodišč, potem so nekateri med njimi (pri nas poravnalni sveti) lahko tudi nekakšne »oči in ušesa«, opazovalni mehanizem, sistem za vrednotenje ljudi in pojavov, nekakšna ne toliko (lahko pa tudi npr. razsodišča, arbitraže itd.) razsojevalna ureditev, hkrati pa socialnopedagoška, kurativna, če ne že kar samaritanska dejavnost. To seveda v optimalnem smislu, kajti *tudi ta instrumentarij ni popoln, kot ni popolno nič v družbi*, ki jo nedelavnost, disfunkcionalnost, dezorganizacija in anomičnost nenehno izzivajo k spremembam, izpopolnjevanju in popravljanju. In ker nasploh pravijo, da v nadzorstvu nič ne deluje (»nothing works«) ali vsaj ne deluje povsem dobro, potem tudi od teh mehanizmov ni pričakovati, da bi bili najboljši pri svoji »kontrolizaciji«, še posebno, ker ta vloga tudi zanje ni ključna. Toda *vsak mehanizem, ki se kakorkoli ukvarja z vedenjem, vedno prevzema določene nadzorstvene vloge*, pa če se tega zaveda ali ne, ali če je to njegov ključni pomen ali docela postranska zadeva. To velja tudi za tovrstne posredovalne organe, kjerkoli so in karkoli že delajo, bodisi kot docela nedržavne bodisi paradržavne inštitucije. Iz tega pa nedvomno izhaja *širjenje kontrole v družbeni prostor*, ki pa je zaradi narave dela predvsem odvisna od volje oz. pristajanja sprtih strani. Kontrolizacija te vrste je torej manj agresivna in se opravlja predvsem s pristankom udeležencev v sporu. V tem pa se gotovo razlikuje tako od formalnega kot od neformalnega nadzorstva. V teh dveh prevladujočih oblikah nadzоровanja se kontrolne dejavnosti opravljajo dokaj neodvisno od ljudi, ki so vpleteni v konflikt (razen kadar gre za kaznivo dejanje, ki se preganja na predlog ali zasebno tožbo). Obe nadzorstvi delujeta z energijo, ki jo vsebujeta sami, na podlagi bodisi pravnih norm bodisi pravil, običajev, tradicij, navad itd. Obe nadzorstvi sta predvsem avtonomni, čeprav je formalno profesionalno, neformalno pa laično, izvenpravno ter lastno katerimkoli skupinam, ne glede na število članov.

Pri mehanizmih institucionaliziranega posredovanja pa se srečamo z organizacijo, ki je naložena ali dogovorjena, toda ključno pri tem je neformalizirano delovanje, izvrševanje dogovorov pa je prepuščeno volji udeleženca, ki se za kaj obvezuje. To seveda pomeni, da je ostrina nadzorstvenega delovanja vendarle zelo omejevana na področje, ki ga dovoljujeta udeleženca konflikta, še največ pa je odvisno od tistega, ki naj bi bil za kaj »kriv«. Kajti njegova strpnost do vdiranja v zasebnost je ključnega pomena, da se lahko dialog sploh začne. Zato se velja pri tem strinjati z Glasserjem, ki je zapisal: »Če želimo učinkovito nadzorovati naša življenja, se moramo soočiti z dejstvom, da ne bo nikdar obstajala norma moralnosti, na katero bi se lahko oprli, da bi nas vodila, kadar smo v dejanskem konfliktu. Resničen dokaz pravega konflikta je, da ne moremo ustvarjati dobrih, moralnih dokazov na obeh straneh.⁷

Nekonformizem, ki ga v nadzorstvenem smislu obravnavajo mehanizmi za posredovanje v konfliktih je torej take narave, da se mu država lahko odpoveduje, ker ni (še ali ne bo) toliko pomemben, da bi motil družbeno disciplino in ogrožal

⁷ Glasser, s. 87.

pomembnejše vrednote. To kaže, da ga država izpušča iz svojih rok, vendar ga ne prepušča čisto v zasebnost, če te udeleženci ne žele in se skušajo čustveno potešiti ali zadovoljiti svoje interese izven kroga zasebnosti, torej vendarle pred nekom, ki je nekaj več, bodisi v lokalni skupnosti bodisi v podjetju ali drugje, kjer ustanavljajo mehanizme za posredovanje. Iz tega pa seveda izhaja širjenje družbenega nadzorstva izven pravosodnega urejevalnega sistema, toda prav tako z določenim namenom – obvladovati ali pa vsaj omejevati ali preprečevati deviantnost, še posebej s svetovanjem in pomočjo, ne le žrtvi, marveč tudi storilcu, na način, ki ne bo »kaznovalen«, hkrati pa bo obnavljal in vzpostavljajal določena ravnovesja v medsebojnih stikih.

Informalizem pa zlasti žrtvam kaznivih dejanj znatno bolj kot formalno nadzorstvo omogoča doseči zadoščenje in poudarja pomembnost v urejevanju razmerij s storilcem. Pri tem je »spor« res lahko predvsem njuna »lastnina«, ne pa državna, kot je običajno.

Rokopis končan 10. novembra 1990

LITERATURA

1. Assur, Eric: Problem solving and the court counselor. *Federal probation*, Washington 47(1983) 3, s. 50–54.
2. Bordt, Rebecca; Musheno, Michael: Bureaucratic co-optation of informal dispute processing: social control as an effect of inmate grievance policy. *Journal of research in crime and delinquency*, Newbury Park 25(1988) 1, s. 7–26.
3. Cain, Maureen: Beyond informal justice. *Contemporary crises*, Amsterdam 9(1985) 4, s. 335–373.
4. Christie, Nils: Conflicts as property. *The British journal of criminology*, London 17(1977) 1, s. 1–15.
5. De Cauter, F.: A new buffer between voluntary help and judicial intervention in Belgium. 7. *International Workshop on juvenile criminology*. Nordijkerhout, 1989.
6. Denti, Vittorio; Vigoriti, Vincenzo: Le rôle de la conciliation comme moyen d'éviter le procès et de résoudre le conflit. V: *Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmässige Ordnung*. – Bielefeld: Gieseking Verlag, 1983. – S. 345–372.
7. *Dictionary of criminal justice data terminology*. – Washington: U.S. Department of justice, 1981. – S. 185.
8. *Dictionary of criminology* / ed. Dermot Walsh, Adrian Poole. – London [etc.]: Routledge&Kegan, 1983. – S. 40, 135–137, 199–201.
9. Feest, Johannes: Schlichtung als Form der Opferhilfe. *Bewährungshilfe*, Bonn 35(1988) 3, s. 364–373.
10. Felstiner, William; Williams Lynne: Mediation as an alternative to criminal prosecution. *Law and human behavior*, New York 2(1978) 3, s. 223–244.
11. Glasser, William: Konflikt. V: *Odabrani radovi dr. Williama Glassera i njegovih suradnika s područja realitetne terapije i teorije kontrole*. *Socijalna zaštita*, Zagreb 32(1989) 30, s. 82–89.
12. Hanak, G.: Ethnographie der Konfliktverarbeitung. *Kriminalsoziologische Bibliografie*, Wien 14(1987) 56–57, s. 9–34.
13. Hughes, Stella; Schneider Anne: Victim-offender mediation: a survey of program characteristics and perceptions of effectiveness. *Crime and delinquency*, Newbury Park 35(1989) 2, s. 217–233.
14. Jaus, Ute: Erfahrungsbericht zum „Täter-Opfer-Ausgleich“ für erwachsene Straftäter in Hamburg. *Bewährungshilfe*, Bonn 36(1989) 4, s. 371–379.
15. Justin, Ivan: Pravosodje v SFR Jugoslaviji. – 3. izpolnjeni ponatis. – Ljubljana: Uradni list Slovenije, 1989. – 242 s.
16. Kondziela, Andreas: Täter-Opfer-Ausgleich und Unschuldsumutung. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, Köln 72(1989) 3, s. 177–189.
17. Kostanjevec, Bogomir: Poravnalni sveti. *Pravnik*, Ljubljana 33(1978) 10–12, s. 369–380.
18. Krapac, Davor: Mirenje stranaka prije započinjanja skraćenog krivičnog postupka kao sredstvo rješavanja sporova među građanima i sprečavanja nepotrebnog procesuiranja. *Naša zakonitost*, Zagreb 37(1983) 5, s. 37–62.
19. Krapac, Davor: Obavezno ustupanje privatne tužbe mirovnom vijeću na pokušaj mirenja stranaka prije započinjanja krivičnog postupka. *Naša zakonitost*, Zagreb 37(1983) 6, s. 33–53.
20. Lukić, Radomir: Vrste našeg samoupravnog prava. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 66(1980) 4, s. 461–469.
21. *Mediation and criminal justice: victims, offenders and community* / Ed. Martin Wright, Burt Galaway. – London [etc.]: Sage, 1989. – 280 s.
22. Messmer, Heinz: „Täter-Opfer-Ausgleich: Zwischenbilanz und Perspektiven.“ *Kriminologisches Journal*, Weinheim 22(1990) 1, s. 56–61.

23. Mitrović, Dragan: *Prilog pitanju o karakteru samoupravnih sankcija*. Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 70(1984) 4, s. 587-598.
24. Moore, Christopher W.: *The mediation process*. – San Francisco [etc.]: Jossey-Bass, 1986. – 348 s.
25. Mugford, Jane: *Alternative dispute resolution*. Reporter, Woden 7(1986) 3-4, s. 4-6.
26. Poravnaalni sveti. Ljubljana; Institut za kriminologijo, 1968. – 198 s. – (Publikacija; 11)
27. Report to the Nation on crime and justice / U.S. Department of justice. – 2.nd ed. – Washington: department, 1988. – S. 36, 58, 73, 90, 96.
28. Sahati, Ejup: *Uloga mirovnog veća u krivičnom postupku*. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd 23(1985) 2-3, s. 177-183.
29. Sebba, Leslie: *Policies and practices of informal social control outside the criminal justice system (prevention)*. – V: *Berichte der Panelisten und Liste der Wissenschaftliche Beiträge / 9. International congress on criminology, Wien 1983*. – ([Gradivo; 1]). – S. 141-151.
30. Selva, Lance; Bohm, Robert: *A critical examination of the informalism experiment in the administration of justice*. Crime and social justice, San Francisco (1987) 29, s. 43-57.
31. Shapland, Joanna: *Victims, the criminal justice system and compensation*. The British journal of criminology, London 24(1984) 2, s. 131-149.
32. Stojanović, Ljubisav: *Sudovi udruženog rada*. Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 66(1980) 4, s. 757-769.
33. Trenczek, Thomas: *Conciliatory settlement of criminal relevant conflicts in North-America and the FRG: a new approach to criminal justice?* 7. International workshop on juvenile criminology. Nordwijkerhout, 1989.
34. Umbreit, Mark: *Crime victims seeking fairness, not revenge: toward restorative justice*. Federal probation, Washington 53(1989) 3, s. 52-57.
35. Umbreit, Mark: *Victim/offender mediation: a national survey*. Federal probation, Washington 50(1986) 4, s. 53-56.
36. Viehmann, Horst: *Täter-Opfer-Ausgleich: Zwischenbilanz und Perspektiven: ein Symposium in Bonn*. Bewahrungshilfe, Bonn 36(1989) 4, s. 355-370.
37. Wahrhaftig, Paul: *Dispute resolution retrospective*. Crime and delinquency, Hackensack 27(1981) 1, s. 99-105.
38. Zehr, Howard; Umbreit, Mark: *Victim offender reconciliation: an incarceration substitute?* Federal probation, Washington 46(1982) 4, s. 63-68.

Seznam uporabljenih literature pripravila M. Milenković